

भारतातील स्त्रीमुक्तीचळवळ

कोडलकर अशोक विठोबा

प्रमुख इतिहास विभाग ,क. भा. पाटील महाविद्यालय पंढरपूर.

प्रस्तावना-

भारतात स्त्रीमुक्तीचळवळीची सुरुवात अनेक पुरुष समाजसुधारकांनी केले. बालविवाह, बालहत्या, जरठकुमारी विवाह, बहुपत्नीत्व, सतीपध्दत इ. अनेक अनिष्ट प्रथावर टिका केली. माणुस म्हणून स्त्रीला तिचे अधिकार मिळाले पाहिजेत अषि त्यांची भावना होती.

भारतात समाजसुधारकानंतर महात्मा गांधीनी आपल्या काळात अनेक स्त्रीयांना घराबाहेर काढून राजकारणात भाग घ्यावयाचे आवाहन केले. भारतातील समाजसुधारकांना स्त्रीयांची असहायता, दुर्बलता जानवली तर महात्मागांधीना स्त्रियांच्या असहायतेमध्ये सामर्थ्य दिसले. पुढे महात्मागांधीच्या काळात स्त्रीयांनी राजकारणात भाग घेण्यास सुरुवात केली.

भारतामध्ये स्त्रीयांची म्हणून मोठी चळवळ झालेली अढळत नाही. स्त्रीयांना फारसा लढाउ पणा न दाखवता मतदानाचा अधिकार मिळाला. हिंदू कोडबिल 1955 साली पास झाले. घटस्फोटाचा अधिकार मिळाला. स्त्रियांना काही प्रमाणात संपत्तीचा अधिकार मिळाला.

स्त्रि – पुरुष समानता ही संकल्पना स्त्रिमुक्तीला मान्य नाही आज स्त्रिमुक्तीचा विचार करणाऱ्या स्त्रियांना या पलिकडे जावून नवा मानव घडवायचा आहे. जेथे संधीची समानता मिळेल आणि चूल व मूल या गोष्टी नैसर्गिक म्हणून तिच्यावर लादल्या जाणार नाहीत. स्त्रियांच्या व्यक्तीमत्व विकासाला पूर्ण वाव मिळेल असा त्यांचा विचार आहे.

भारतामध्ये स्त्रिमुक्ती चळवळीची सुरुवात 1975 पासून सुरु झाली असे म्हणता येईल. विशेषतहा डाव्या पक्षाच्या संमंधीत स्त्रियांनी महाराष्ट्रात महागाई विरोधात अंदोलन केलेले दिसून येते.

भारतात 1975 नंतर स्त्रियांच्या आकांक्षा हळूहळू वाढत गेल्या. स्त्रियांची अस्मिता जागृत झाली. स्त्रियांचे स्वतंत्र गट स्थापन त्यातून नव्या स्त्रिमुक्ती चळवळीचा जन्म झाला. स्त्रियांच्या रोजच्या जिवनात विविध गट करून एकमेकींना मदत करून,स्त्रियांची एकीकरणे त्यांना समर्थ बनवणे यावर स्त्रिमुक्ती चळवळीचा भर आहे.

1975 मध्ये स्त्रियांच्या अनेक छोटया गटाने मिळून एक स्त्रिमुक्ती संघर्ष परीषद मुंबई येथे भरवली होती या परिषदेला ग्रामीण व शहरी भागातून अनेक कामगार, शेतमजूर, मध्यमवर्गीय अषा जवळजवळ 600 स्त्रिया या परीषदेस आल्या होत्या. स्त्रियांना बोलके करणे, त्यांचा जिवनानूभव सांगावयास लावणे हा या परीषदेचा हेतू होता.

स्त्रिमुक्ती चळवळी मधील काही गटांनी बायजा हे व्देमासीक सुरु केले होते. स्त्रियांच्या प्रजावर माहीती देणारे हे मासीक आहे. तसेच दिल्लीहून मानुषी हे स्त्रिमुक्तीबाबत दुसरे एक व्दिमासीक इंग्रजी व हिंदीतून सुरु आहे.

आज स्वातंत्र्यानंतर आपल्या मुक्तिचळवळीचे नेत्रत्व स्वताकडे घेतले आहे. स्त्रियांना आपल्या अधिकाराची व व्यक्तिमत्वाची जान झाली आहे. स्त्रियांनी आपल्या स्वातंत्र्यासाठी पुरुष प्रधान संस्कृतीवर कडाडून टीका केली आहे. स्त्रियांनी सर्वच क्षेत्रात षिरकाव केला आहे. सरकारनेही स्त्रियांची बाजू घेणारे अनेक कायदे केले आहेत. त्यामुळे स्त्रिमुक्ती चळवळीला बळकटी आली आहे. स्त्रिमुक्ती चळवळीमुळे स्त्रियांच्या प्रघ्नांना वाचा फुटू लागली आहे. वर्ग व जात यांना छेद जावून नव्या समाजरचनेला सुरुवात होऊ शकेल असे वाटते.

संदर्भ

1. साने गिता – भारतीय स्त्रिजीवन
2. वरखडे मंगला – स्त्रियांची नवकथा
3. भालेराव विमल – आधुनिक मराठी वागमयातील स्त्रियांची आत्मचरीत्रे
4. भा. ल. भोळे – महात्मा जोतिराव फूले विचार व वारसा